

ISSN 2309-9763

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

*Присвячується 100-річчю заснування
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 24 (1-2018)

Частина 1

м. Кам'янець-Подільський
2018

Рецензенти:

Коссаковський Едвард, доктор, професор, Краківська академія мистецтв ім. Яна Матейка, м. Краків, Польща; **Рокачук В.В.**, кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник, Інститут культурної спадщини АН Молдови, м. Кишинів, Молдова; **Тарасенко Г.С.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна; **Чепіль М.М.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький педагогічний університет імені І. Франка, м. Дрогобич, Україна.

*Рекомендовано до друку рішеннями вчених рад Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 6 від 02.04.2018 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 26.04.2018 р.).*

Міжнародна редакційна колегія:

О.М. Топузов, директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; **Л.Д. Березівська**, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; **М.В. Головка**, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент; **М.С. Вашуленко**, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; **Н.П. Дічек**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України; **Т.М. Засекіна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України; **Уршуля Груца-Мьонскі**, доктор гуманітарних наук, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **Л.М. Калініна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **В.М. Лабунець**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (головний редактор); **І.О. Кучинська**, доктор педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (заступник головного редактора); **Н.В. Гудима**, кандидат філологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (відповідальний секретар); **Н.В. Мелекєсцева**, кандидат філологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (мовний редактор); **Януш Мьонсо**, доктор габілітований, професор надзвичайний, Жешівський університет, м. Жешів, Польща; **М.А. Печенюк**, кандидат педагогічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Л.М. Воввідко**, кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **Н.В. Бахмат**, доктор педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Міжнародна наукова рада:

О.Д. Баженова, доктор мистецтвознавства, професор, Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь; **Земба Беата Анна**, доктор гуманітарних наук, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки, Інститут педагогіки Жешівського університету, м. Жешів, Польща; **І.М. Конет**, доктор фізико-математичних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; **О.І. Локшина**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України; **О.М. Онаць**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; **Пйотр Яргуш**, професор, Директор Інституту малярства і художнього виховання, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти, м. Краків, Польща; **О.І. Пометун**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України; **Н.О. Урсу**, доктор мистецтвознавства, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.24 (1-2018). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2018. – 360 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної педагогіки та методик у галузі вищої освіти, старшої, основної, початкової школи та дошкільця. Представлено широкий спектр наукових розробок українських і закордонних дослідників.

Збірник наукових праць адресовано науковцям, педагогам, докторантам і аспірантам, студентам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку педагогічної науки.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 15071-3643Р Збірник наукових праць "Педагогічна освіта: теорія і практика" 24.04.2009 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. №1328).

За достовірність фактів, назв, дат, посилань та літературних джерел тощо
відповідальність несуть автори.

Редколегія та видавництво не завжди поділяють їхні погляди.

ISSN 2309-9763

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KAMIANETS-PODILSKYI IVAN OHIENKO NATIONAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF PEDAGOGY OF THE NAES OF UKRAINE

*Dedicated to the 100-th anniversary
of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko
National University.*

Pedagogical Education: Theory and Practice

Collection of research papers

Issue 24 (1-2018)

Part 1

**Kamianets-Podilskyi
2018**

Reviewers:

Edvard Kossakovskiy, Doctor, Professor, Jan Matejko Academy Of Fine Arts in Krakow, Poland; **V.V. Rokachuk**, Candidate of Art Criticism, Senior Research Officer, Institute of Cultural Legacy of the Academy of Sciences of Moldova, Kyshyniv, Moldova; **H.S. Tarasenko**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Head of Preschool and Primary Education Department, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, Vinnytsia, Ukraine; **M.M. Chepil**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Head of the Department of General Pedagogics and Preschool Education, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine.

The publication is approved by the resolutions of the Scientific Boards of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine (Protocol № 6 of 02.04.2018), Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Protocol № 4 of 26.04.2018).

International Editorial Board:

O.M. Topuzov, Director of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine; **L.D. Berezivska**, Director of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine of the NAES of Ukraine, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine; **M.V. Holovko**, Deputy Director for Science of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Research Officer, Docent; **M.S. Vashulenko**, Full Member of the NAES of Ukraine, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor; **N.P. Dichuk**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Head of the Division of the History and Philosophy of Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **T.M. Zasiukina**, Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Research Officer, Deputy Director for Scientific and Experimental Work of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **Urshulia Hrutsa-Mionsik**, Doctor of Humanities, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland; **L.M. Kalinina**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Head of the Division of Economics and Management of the Comprehensive Secondary Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **V.M. Labunets**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Editor-in-Chief); **I.O. Kuchynska**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Deputy Editor-in-Chief); **N.V. Hudyma**, Candidate of Filological Sciences, Docent, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Chief Secretary); **N.V. Mieliestseva**, Candidate of Filological Sciences, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Language Editor); **Yanush Mionso**, Habilitated Doctor, Professor Extraordinarius, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland; **M.A. Pecheniuk**, Candidate of Pedagogic Sciences, Full Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **L.M. Voievicko**, Candidate of Pedagogic Sciences, Docent, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **N.V. Bakhmat**, Doctor of Pedagogic Sciences, Docent, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

International Scientific Council:

O.D. Bazhenova, Doctor of Art Criticism, Full Professor, Belarusian State University, Minsk, Belarus; **Ziembra Beata Anna**, Doctor of Humanities, Institute of Pedagogy of the University of Rzeszow, Rzeszow, Poland; **Marek Paluch**, Professor Extraordinarius, Habilitated Doctor of Humanities, Head of the Social Pedagogy Department, Institute of Pedagogy of the University of Rzeszow, Rzeszow, Poland; **I.M. Konet**, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Full Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; **O.I. Lokshyna**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Head of the Division of Comparative Pedagogy of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **O.M. Onats**, Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Research Officer, Leading Researcher of Economics and Management of the Comprehensive Secondary Education Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **Piotr Jargusz**, Professor, Director of the Institute of Painting and Art Education, Pedagogical University of Cracow, Cracow, Poland; **O.I. Pometun**, Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Leading Researcher of the Social Science Education Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine; **N.O. Ursu**, Doctor of Art Criticism, Full Professor, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Pedagogical Education: Theory and Practice : Collection of research papers / Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University; Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine [Editor-in-Chief Labunets V.M.]. – Issue 24 (1-2018). – Part 1. – Kamianets-Podilskyi, 2018. – 360 p.

The collection of research papers deals with the scientific discussion of the most actual issues in contemporary pedagogy and methods of teaching in higher education, secondary school, primary school and preschool education. It presents a wide range of scientific works by Ukrainian and foreign researchers.

The target readership of the collection of research papers includes researches, pedagogues, graduate and postgraduate students, as well as everybody else who shows interest in the current state of pedagogics as a science.

Certificate of state registration of the printed source of mass medium KB № 15071-3643P “Collection of research papers ‘Pedagogical Education: Theory and Practice’ of 24.04.2009”.

This publication is listed in Special editions of HAC of Ukraine in Pedagogics (Order of Ministry of Education and Science of Ukraine 21.12.2015, №1328).

The authors are responsible for the reliability of facts, names, dates, references and literature.

The editorial staff and the publishing house do not always share their ideas.

<i>Ірина Оніщук</i> ІНШОМОВНА ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	198
<i>Олена Остапова, Адріан Остапов</i> ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....	204
<i>Марек Палюх, Кристиан Шайна</i> НАЦИОНАЛЬНЫЙ РЕЕСТР ПРАВОНАРУШИТЕЛЕЙ, СОВЕРШИВШИХ ПРОСТУПКИ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА, КАК ВАЖНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМОЙ ЗАЩИТЫ ИНТЕРЕСОВ СОЦИУМА	210
<i>Людмила Петришин</i> ПОЗИТИВНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ	218
<i>Адіна Плетіке</i> ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ	224
<i>Віктор Поліщук</i> РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ТА СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ	232
<i>Світлана Поліщук</i> ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ ВЧЕНЬ ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІВ-РЕФОРМАТОРІВ..	237
<i>Світлана Поліщук</i> РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (20-ті рр. ХХ ст.)	243
<i>Валентин Савош</i> ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ У РАНЗІ СУБ'ЄКТ ОРІЄНТОВАНОГО СКЛАДНИКА СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ.....	248
<i>Оксана Сагач</i> ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ ЯК СКЛАДОВА НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ	254
<i>Ірина Садова</i> ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	260
<i>Ольга Старокожко</i> ДЕСКРИПТИВНИЙ КОНТИНУУМ СТРУКТУРИ АКСІОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	265
<i>Світлана Трубачева</i> ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТАПРЕДМЕТНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	271
<i>Галина Черненко</i> СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ “Я У СВІТІ”	277
<i>Оксана Чорноус</i> ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПЕДАГОГІЧНИЙ ТЕХНОЛОГІЇ З РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	282
<i>Світлана Шевченко</i> РОЗВИТОК ШКІЛ ІЗ ЄВРЕЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (1991-2010)	287

to life, health and sexual freedom of other people. The practical differentiation of preventive measures includes widening (enlargement) of possibilities of practical intrusion, an elaboration of prophylactic and preventive measures for behavior normalization in the post penal period with taking into consideration the problems of criminal disciplines.

Changes in the systemic sphere constitute the result of an approach which is defined by the defensive principle of the social interest that adjusts firstly needs and rights of humankind in general, not an individual interest.

The necessity of systemic and structural changes is a result of existing formal conditions and the succeeding amendments of applied resolutions. The systemic decentralization of preventive measures may be identified as the form of practical implementation instruments of social prophylaxis.

Restitution in the sphere of general rule laws and global legislative structure constitutes widely discussed problems which can be defined as standards of systemic changes.

Key words: social defence, sexual infringement, systemic transformation, socially depended over determination, legal amendment, prophylaxis / prevention, social prophylaxis.

УДК 37.036+37.013

Людмила Петришин
Liudmyla Petryshyn

ПОЗИТИВНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

POSITIVE DEVIATION AS SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON OF PERSONAL DEVELOPMENT

У статті схарактерезовано теоретичні аспекти прояву позитивних девіацій; зацентовано увагу на тому, що позитивними девіаціями називають ті відхилення, які носять позитивний життєтворчий характер: креативність, талант, геніальність, соціальна творчість, героїчні вчинки; розкрито та проаналізовано деякі аспекти проявів творчих можливостей, потенціалу, здібностей та креативності та геніальності як вияву позитивних девіацій та чинника відхилення від соціальної норми та їх видозміни.

Ключові слова: позитивні девіації, особистість, особистісний розвиток, соціальна норма, феномен, творчість, креативність, геніальність, професіоналізм.

В умовах соціальної нестабільності поведінка людини часто знаходиться за межами звичних соціальних норм, тому на сучасному етапі суспільного розвитку наявна тенденція у поширенні відхилень від стандартів, а будь-яке відхилення від встановленої норми загрожує стабільності суспільства. Такі відхилення називаються девіацією.

У свою чергу соціальна норма – це необхідний і відносно стійкий елемент соціальної практики, що виконує роль інструменту соціального регулювання і контролю. “Соціальна норма, – відзначає Я. Гілінський, – визначає історично сформовану в конкретному суспільстві межу, міру, інтервал припустимої (дозволеної чи обов’язкової) поведінки, діяльності людей, соціальних груп, соціальних організацій” [5, с. 72]. Соціальна норма знаходить своє втілення (підтримку) у законах, традиціях, звичаях, тобто у всьому тому, що стало звичкою, міцно ввійшло в побут, у спосіб життя більшості населення, підтримується суспільною думкою, відіграє роль “природного регулятора” суспільних і міжособистісних відносин.

Певним чинником відхилення від загальноприйнятих та соціальних норм і ціннісних орієнтацій є девіантна поведінка (від лат. *Deviatio* – відхилення, ухилення поведінки). Дана

проблема є фундаментальною для багатьох галузей соціальної науки і практики (соціології, антропології, психології, економіки, педагогіки). А в таких сферах професійної діяльності, як соціальна робота і соціальна педагогіка, девіантна поведінка виступає в якості однієї з ключових проблем, від адекватного розуміння і вирішення яких залежить успішність найважливіших напрямів соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи, пов'язаних з ресоціалізацією особистості. Ряд авторів вважає, що позитивна девіація – це ненормативне відхилення у поведінці особистості, яке хоч і сприймається багатьма як незвичайне, дивне, нестандартне, але у тій чи іншій мірі не викликає засудження чи несхвалення.

Межі між позитивним і негативним у девіантній поведінці рухливі в часі та просторі соціумів. Найбільш прийнятним при розмежуванні норми і девіації вважається так званий статистично-адаптаційний підхід, при якому “норма” являє собою: щось середнє, усталене, що не виділяється з загалу; щось найбільш пристосоване до навколишнього середовища. Відповідно під соціальним підходом до девіантної поведінки, слід розуміти відхилення у поведінці, небезпечні для суспільства, громад та людей. У даному контексті етичною “нормою-ідеалом”, не завжди вважається, що солідарність людей – норма, а класова боротьба – відхилення від неї. Таким чином, проблема норми є міждисциплінарною проблемою, коріння якої лежать в загальнобіологічних закономірностях психічного розвитку людини та її психосоціальних особливостях, а також в етико-філософських нормах.

Здебільшого, девіації відносять до різних соціальних паталогій, та як правило, у свідомості людей вони мають стійке негативне значення і розуміння. При цьому наявний беззаперечний факт, що відхилення від норми можливі як “вниз” так і “вгору”. З цього випливає, що девіація може бути як негативною, так і позитивною. До негативних девіацій відносять такі явища та поведінку, які носять деструктивний характер як для самої особистості, так і для суспільства в цілому. Позитивними девіаціями називають ті відхилення, які носять позитивний життєтворчий характер: креативність, талант, геніальність, соціальна творчість, героїчні вчинки, самопожертву, надмірну старанність та відданість, загострене почуття жалю (співчуття).

У даному контексті девіантна поведінка особистості і виступає феноменом соціальної реальності, та разом з тим є недостатньо вивченою в науковому контексті. Я. Гілінський першим з вітчизняних дослідників звернув увагу на творчий, позитивний характер девіації. “Девіації (флуктуації в неживій природі, мутації – в живій) є загальною формою, механізмом, способом мінливості, а отже, і життєдіяльності, розвитку кожної системи” [5, с. 73].

Вивчення девіантних явищ в рамках численних наукових підходів і теорій переважно присвячено характеру і особливостям негативних девіацій. У зарубіжній науці психологія девіантної поведінки склалася як самостійна наукова дисципліна, але в нашій країні знаходиться на шляху розвитку. В.А. Пятунін зробив спробу систематизувати різнопланові дослідження девіантної поведінки. Цікавим є положення: “Якщо є суспільство зі своїми законами і мораллю, то обов'язково повинні бути люди, які їх порушують, інакше таке суспільство перестане розвиватися, а то і зовсім існувати” [11, с. 124].

Дослідження проблеми позитивних девіацій особистості, таких як творчість і креативність, талант і геніальність, життєвий шлях і свобода творчої особистості, висвітлені в численних працях зарубіжних (Ф. Ніцше, А. Шопенгауер, О. Вейнінгер) і вітчизняних філософів (Н. Бердяєв, В. Соловйов, П. Флоренський, В. Розанов, Б. Вишеславцев, Н. Хамітов).

Дослідженням різних аспектів позитивної девіації зайняті філософи, соціологи, психологи, історики, педагоги, письменники: В. Ключевський, П. Ганнушкін, Т. Рібо, Дж. Беккер, Ф. Гальтон, Дж. Холтон, Л. Фейхтвангер та інші. Різні аспекти творчості досліджували такі українські науковці як А. Канарський, В. Моляко, В. Николко, Р. Позінкевіч і ін.

Мета статті: схарактеризувати позитивні девіації як соціально-культурний феномен особистісного розвитку, фактор відхилення від соціальних норм та інтеграційну складову соціального життя суспільства.

Позитивні девіації є постійним супутником прогресивних змін соціальних систем. Творчість, креативність, новаторство – позитивні девіації, що забезпечують розвиток сучасного соціуму. Позитивні девіації мотивують і направляють творчу поведінку особистості. Сукупність певних факторів, що впливають на особистість, з одного боку, можуть сприяти повній реалізації її творчого потенціалу, однак, з іншого – на кожному кроці виникають непередбачені перешкоди, здатні порушити, загальмувати придушити розвиток креативності особистості, як прояв позитивної девіантності. У даний час не викликає сумніву твердження, що позитивні девіації – провідна сила соціального прогресу та особистісного зростання кожної людини, адже фактично без позитивних проявів девіантної поведінки соціальні структури можуть прийти в занепад, саме тому творчість окремих особистостей можна розглядати як позитивну девіантність (Григорій Сковорода, Альберт Ейнштейн, Сальвадор Далі, Жан-Поль Сартр). Позитивні девіації також є невід’ємною частиною людської духовності і умовою особистої свободи людини, виступаючи тим самим як соціальний механізм, що протистоїть регресивності в розвитку суспільства [13].

Розуміння значущості позитивних девіацій для суспільного розвитку підкреслює необхідність всебічного вивчення особливостей і специфіки даної категорії. У цьому контексті багато вчених вважають, що девіантна поведінка вносить у розвиток суспільства як дисонанс, так і підтримує прогресивні дії: творчість, креативність, жертвовність, працелюбність, щирість, прагнення висловити правду, – усіх їх відносяться до прикладів позитивних девіацій, а поведінку, що виходить за рамки здорового глузду і навіть закону, до негативних.

Аналізуючи форми девіантної поведінки з точки зору філософії, соціології, психології, хотілося б звернути увагу на тому, що як позитивні девіації, так і негативні потребують широкого наукового осмислення і трактування, так як особистість більш схильна поводитись конформно “як всі”, у рамках загальноприйнятих стандартів, так як вона зацікавлена в позитивній оцінці соціумом своєї поведінки. Позитивні девіації завжди стоять біля витоків чогось абсолютно творчого і нового, унікально і самобутнього, креативного. А це, в свою чергу спонукає людину породжувати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилитися від традиційних схем мислення і поведінки, загалом бути творчою, креативною, геніальною, і як результат – виявляти позитивні девіанції.

Розглянемо деякі аспекти проявів творчих можливостей, потенціалу, здібностей, креативності та геніальності як вияву позитивних девіацій та фактору відхилення від соціальної норми.

Дослідження проблеми творчості вимагає чіткої диференціації аспектів вивчення особистості та глибокого опрацювання теоретичних основ побудови структури особистості, що є одним із найактуальніших завдань сучасної психології творчості. Ці міркування зафіксовано в дослідженнях В. Давидова. Визначальним критерієм особистості вчений вважає наявність в суспільного індивіда творчих можливостей. Такий же висновок сформував вітчизняний психолог О. Ткаченко.

Людина, що має творчий потенціал, вже є особистістю. Так вважає й В. Давидова, зазначаючи, що характерною психологічною рисою є показник рівня розвитку індивіда, його потреба в активному творенні. Ця потреба зумовлює інші потреби предметно-речового характеру, спрямовані на споживання. Експериментальні дані психології творчості підтверджують це положення. В. Давидов стверджує, що створення картини взаємопов’язаних психологічних рис “ідеальної” особистості є одним із основних завдань досліджень. Необхідність структуризації творчих якостей, здібностей індивіда усвідомили й у загальнопсихологічному напрямі вивчення девіантності особистості як суб’єкта творчої діяльності.

Спеціалісти намагаються розв’язати завдання щодо структурування якостей творчої особистості. Дослідники все більше погоджуються з думкою, що здатність до творчості властива не лише видатним діячам науки, техніки та культури, а й іншим людям, що її можна стимулювати та розвивати цілеспрямованими заходами, підвищуючи ефективність продук-

тивної діяльності людини в різних галузях, повною мірою використовуючи творчий потенціал та як результат виявляти поцитивну девіантність у професійній та науковій діяльності.

Сучасна наука, як зазначає М. Ярошевський, у XX столітті відмовилася від твердження про унікальність творчого акту й творчої особистості. Науковці переконані, що здатність до творчості та креативності закладена в кожній людині, яка реалізує її неоднаковою мірою в різних умовах.

У психології поняття “креативність” найчастіше пов’язують із поняттям “творчість” і розглядаються як особистісну характеристику. Л. Виготський зазначає, що розвиток особистості відбувається упродовж життя людини, а творчість є одним із найважливіших критеріїв особистості, оскільки в процесі життя розвивається уява як внутрішній механізм, що забезпечує вияв творчості. Креативність – характеристика особистості, що свідчить про здібність до творчості. Науковець, досліджуючи психологію творчості, вказує на необхідність вияву й розвитку здібності до створення нового, незважаючи на те, чи буде це створене якою-небудь річчю зовнішнього світу, чи відомим настроєм розуму або відчуттям.

Відмітні міркування має С. Рубінштейн, який трактує творчість як діяльність: “творити щось нове, оригінальне, що до того входить не лише в історію розвитку самого творця, але й в історію розвитку науки, мистецтва тощо” [12, с. 106].

Глибина усвідомлення людиною багатообразних наочних, соціокультурних та інших контекстів дає їй змогу пізнати “побічні” інноваційні продукти свого творчого пошуку. З огляду на це, у нашому дослідженні вартий уваги й той факт, що вчені виділяють такі чинники, що забезпечують творчу активність людини: креативність; творчий потенціал; інтелектуальну активність; надситуативну активність.

Зокрема, В. Петровський для характеристики механізму творчої активності застосував принцип надситуативної активності. Науковець визнав здатність суб’єкта підніматися над рівнем вимог ситуації, ставити цілі, надлишкові з погляду вихідного завдання. За допомогою цього суб’єкт долає зовнішні й внутрішні обмеження, так звані “бар’єри” діяльності. Таким чином, творчу активність В. Петровський витлумачує як діяльність надлишкову щодо стимулу, яка характеризується самостійністю вибору об’єкта мислення, виходом за межі завдання, перетворенням завдання й стимулу, тобто творчість є не стимульованою ззовні, перетворювальною й пошуковою активністю.

Д. Богоявленська також визначає креативність як ситуативно-нестимульовану активність, що виявляється в прагненні вийти за норми, межі окресленої проблеми. Дослідниця стверджує, що креативний тип особистості властивий усім новаторам, які мають займатися різними видами діяльності. Д. Богоявленська пропонує в ролі системноутворювального чинника творчості інтелектуальну активність, яка є інтегральною освітою, властивістю цілісної особистості, що відображає процесуальну взаємодію інтелектуальних і мотиваційних компонентів системи в їхній єдності й забезпечує здатність особистості до продуктивної діяльності, що ситуативно не стимулюється [2].

У своїх емпіричних дослідженнях творчої активності Л. Єрмолаєва-Томіна визначила вибірковість її вияву, що залежить від форм, змісту завдання, від його труднощі й провокації на самостійність рішення. Під час спроби виділити “креативогенні” риси характеру, порівнюючи дві групи з високим і низьким рівнями творчої активності, а одже і проявів позитивної девіантності. У даному контексті було з’ясовано, що перша група має значно вищу варіативність і неповторність у поєднанні індивідуальних особистісних якостей, ніж друга. У дослідженні когнітивних процесів обох випробовуваних груп була виявлена вища перцептивна активність особистостей із вищою творчою активністю. Оптимальними для розвитку творчого мислення є, з одного боку, конкретність і повнота сприйняття, а з іншого – бачення можливих трансформацій об’єкта й внесення творчого початку в акт сприйняття. У результаті комплексних досліджень не вдалося визначити “генеральний” чинник, що визначає міру творчої активності [6].

Таким чином, вияв творчої активності та креативності особистості не пов'язаний із соціальними умовами її виховання, не має детермінації й не залежить від типовості чи нетиповості особистісних рис та виявів девіантності. Єдиними загальними межами творчо активних людей та їхньої креативності є яскраво виражена індивідуальність та емоційна гнучкість.

Представники гуманістичної психології звертали увагу на креативність як на альтернативну діяльність особистості, що є відхиленням від норми та виступає в свою чергу виявом позитивної девіантності. А. Адлер пропонував розглядати креативність “Я” у свободі вибору між альтернативними життєвими стилями й цілями. Хоч цілі можуть ініціюватися спадковістю й культурними чинниками, мета виникає все ж завдяки креативній силі індивідуальності.

А. Маслоу вважав, що за допомогою самоактуалізації особистість виявляє інтегрованість і долає розщепленість. Епізоди самоактуалізації особистості зумовлюють її відкритість суспільству, досконалість і спонтанність, гумористичність, трансцендентність. Креативність є однією з важливих характеристик самоактуалізації і разом з тим виявом позитивної девіантної поведінки. Науковець розуміє креативність як якість, що може бути застосована в будь-якій життєвій ситуації. Згідно з його міркуваннями, креативність – якість, що властива всім від народження, але яку втрачають під впливом середовища, соціуму, норм та правил. Окрім цього, А. Маслоу стверджував, що інтелектуальна обдарованість є необхідною, але недостатньою умовою для креативності. Головну роль у детермінації креативної поведінки, на думку А. Маслоу, відіграють мотивації, цінності, особистісні риси. Основними ознаками творчої особистості науковець уважав когнітивну обдарованість, чутливість до проблем, незалежність думок.

Натомість представники психоаналізу наголошували, що в основі творчості лежить процес індивідуалізації, тобто поступового відокремлення індивідуальної свідомості від колективного несвідомого. З. Фрейд стверджував, що креативність базується на процесі сублімації, який спричинений сильним сексуальним збудженням, що з'являється від джерел сексуальності, знаходить вихід і використання в інших ділянках, зокрема у творчості. Е. Фромм трактує поняття “креативність” як здатність дивуватися й пізнавати, уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового й здібність до глибокого усвідомлення свого досвіду [14, с. 154].

Креативність пов'язана з позитивним афектом, а тому ми можемо стверджувати, і є виявом позитивної девіантності. Установлено, що його причиною є підвищення рівня дофаміна, що підсилює в поясній звивині когнітивну гнучкість і полегшує вибір різних когнітивних позицій. Це дає змогу людині поглянути на ситуацію з різних боків. Творчість часто розглядають як ігрову діяльність, у якій ми уможливуємо створення нового порядку або нового поєднання різних речей. Учені, що досліджують цю проблему, відзначають, що творчі люди поводяться так, як діти, і саме діти є в свою чергу девіантносхильними.

Геніальність (від лат. *genius*-дух) – вища міра творчих проявів особистості, що виражається в творчості, і має вагоме значення для суспільства. Ці прояви можуть мати різні міри відхилення, як в позитивну, так і негативну сторону. Поняття девіантності обіймає відхилення від існуючих соціальних норм, а розуміння генієм, його таланту – це поєднання різних психічних станів особи і його творчих переконань та прагнень, що породжуються у процес відхилення від ustalених норм та правил.

Американський соціолог Дж. Беккер, досліджуючи проблему геніальності та творчих здібностей особистості, визначає генія, як “людину, обдаровану від народження надзвичайними здібностями творчої уяви, оригінального мислення, винахідливістю, здатністю відкривати нове, і ці погляди затверджують уявлення про генія як про особистість, що протистоїть нормам, правилам, традиціям, наслідуванням встановленого порядку. Геній, на відміну від талановитої людини, не задовольняється повторенням і синтезом існуючих знань, але, рухомий таємничою і незборимою потребою, прагне до оригінальності” [3, с. 115].

Категорії творчості, креативності та геніальності поступово стають ключовими для розуміння та розкриття сутності позитивної девіанції, як чинника відхилення від соціальних норм.

Кордони творчості особистості та її креативності, геніальності, охоплюють дії від нестандартного вирішення простого завдання до створення об'єктивно нового в певній діяльності – це говорить про специфічні індивідуальні якості особистості. Сама природа творчості спонукає особистість до девіантних форм поведінки в житті. Межа між позитивною і негативною девіантністю проходить через особистість, дотримання або відхилення нею суспільних правил та соціальних норм; у нашому випадку відхилення від норм і породжує творчість, креативність, і як результат геніальність [4]. У свою чергу на творчість, креативність та геніальність, як вияв позитивних девіацій, впливають соціальні фактори, серед яких ми виокремлюємо суспільно-культурні, традиційно-ментальні, освітньо-родинні, які об'єднують суспільні норми та стандарти, звичаї й традиції, навчально-виховне та родинно-сімейне середовище [9]. З огляду на це, ми можемо зауважити, що вияв творчо-креативної дії особистості обумовлює її позитивну девіантність, що в свою чергу виступає відхиленням від соціальних норм. Девіантність творчо обдарованих, креативних і геніальних особистостей, допомагає зрозуміти себе і навколишній світ, насолоджуватися життям; змінювати соціальні норми, формувати нові суспільні устрої, а наукові відкриття сприяють прогресу різних суспільних сфер життєдіяльності та життєтворчості.

Теоретичний аналіз проблеми прояву позитивних девіацій як чинника відхилення від соціальної норми, засвідчує, що позитивні девіації особистості необхідно розуміти як соціально-духовний феномен, що суперечить суспільним нормам та в певній мірі, потребує корекції і профілактики. Окрім того, позитивні девіації особистості можуть мати інтеграційні наслідки для соціального життя суспільства, і саме вони здатні стати прикладом групової солідарності, катализатором суспільних змін, видозміною соціальних норм.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д. Б. Исследование творчества и одаренности в традициях процессуально-деятельностной парадигмы / Д. Б. Богоявленская // Основные современные концепции творчества и одаренности. – М. : Мол. гвардия, 1997. – 416 с.
2. Богоявленская Д. Б. О предмете и методе исследования творческих способностей / Д. Б. Богоявленская // Психологический журнал. – 1995. – № 5. – С. 115-123.
3. Гальтон Ф. Наследственность таланта: законы и последствия. – М. : Мысль, 1996. – С. 115.
4. Гишинский Я. И. Творчество как позитивная девиантность / Под общ. ред. д.ю.н., проф. Я. И. Гишинского и д.ю.н., проф. Н. А. Исаева. – СПб. : ООО Издательский Дом “Алеф-Пресс”, 2015. – 279 с.
5. Гишинский Я. И. Социология девиантности (новеллы и перспективы) / Я.И.Гишинский // Социологические исследования, 2009. – № 8. – С. 70-73.
6. Ермолаева-Томина Л. Б. Исследование факторов, детерминирующих индивидуальные различия в проявлении творческой активности / Л. Б. Ермолаева-Томина // Психология творчества. – 1990. – № 2 – С. 117–130.
7. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения : учебное пособие для вузов. – М. : ТЦ Сфера, “Юрайт-М”, 2001. – 160 с.
8. Осипова О. С. Девиантное поведение: благо или зло? / О. С. Осипова // Социологические исследования, 1998. – № 9. – С. 106-109.
9. Петришин Л. Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів : теоретико-методичний аспект : монографія / Л. Й. Петришин. – Т. : Астон, 2014. – 400 с.
10. Поклад В. Позитивные социальные девиации: проблема критериев // Социология та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II конгрес САУ: тези доповідей. – Харків, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 240-241.
11. Пятунин В. А. Девиантное поведение несовершеннолетних : современные тенденции. – М. : РОО “Центр содействия реформе уголовного правосудия”, 2010. – С. 124.

12. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности (к философским основам современной педагогики) / С. Л. Рубинштейн // Вопросы психологии. – 1986. – № 4. – С. 101–108.
13. Сминщикова Э. В. Позитивные девиации как фактор прогрессивного развития личности в современном социуме : Дисс. ... канд. юрид. наук. – Краснодар. – 2012. – С. 5.
14. Фромм Е. Революція надії / Е. Фромм // Сучасна зарубіжна соціальна філософія : хрестоматія / [упоряд. В. Лях ; пер. С. Кошарний та ін.]. – К., 1996. – С. 135–192.
15. Shapinskiy V. A., Mareev V. I. Deviantnoe povedenie i sotsial'niy kontrol': Textbook / Sci. ed. A. A. Grekov; Rost. gos. ped. un-t. Rostov n/D: Izd-vo Rost. gos. ped. in-ta, 1997. 98 p.

The article describes the theoretical aspects of the manifestation of positive deviations; the focus is on the fact that positive deviations are those deviations that have a positive life-giving character: creativity, talent, genius, social creativity, heroic deeds; some aspects of manifestations of creative possibilities, potential, abilities and creativity and genius are revealed and analyzed as a manifestation of positive deviations and a factor of deviation from the social norm and its modification.

The boundaries between positive and negative in deviant behavior are mobile in time and space of societies. The most appropriate for the demarcation of norms and deviations is the so-called statistically-adaptive approach, in which the "norm" is: something average, established, not allocated from the general; something is most adapted to the environment. Accordingly, under the social approach to deviant behavior, we must understand deviations in behavior that are dangerous to society, communities and people. In this context, the ethical "norm-ideal" does not always consider that solidarity of people is a norm, and class struggle is a deviation from it. Thus, the problem of norm is an interdisciplinary problem, the roots of which lie in the general biological laws of human mental development and its psychosocial features, as well as in ethical-philosophical norms.

For the most part, deviation refers to various social pathologies, and as a rule, in the minds of people they have sustained negative meaning and understanding. In this case, there is an undeniable fact that deviations from the norm are possible both "down" and "up". From this it follows that deviation can be both negative and positive. Negative deviations include such phenomena and behavior that are destructive in nature, both for the person as well as for society as a whole. Positive deviations are those deviations that have a positive life-giving character: creativity, talent, genius, social creativity, heroic deeds, self-sacrifice, excessive zeal and devotion, a sharpened sense of pity (compassion).

Key words: positive deviation, personality, personal development, social norm, phenomenon, creativity, genius, professionalism.

УДК 376

Адіна Плетіке
Adina Platică

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

PECULIARITIES OF RELATIONS AND INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF TEENAGERS HAVING HEARING DISORDER

The paper analyzes the interpersonal relations of hard of hearing children with the members of their family. Using the test of Rene Gille the authors observe differences between the hard of hearing children studying at a general school, the hard of hearing children in the class of deaf children and the hard of

Scientific publication

Pedagogical Education: Theory and Practice

Collection of research papers

Issue 24 (1-2018)

Part 1

Printed in the PE Zvoleiko D.
Kniaziv Koriatovychiv Str., 9, Kamianets-Podilskyi, 32300
Tel: (03849) 3-06-20.

Наукове видання

Педагогічна освіта: теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск 24 (1-2018)

Частина 1

Здано в набір 20.03.2018.
Підписано до друку 03.05.2018.
Формат 60x84/8. Гарнітура Minion
Папір офсетний. Друк офсетний.
Зам. 1805-02 . Ум. друк. арк. 41,85 . Обл. – вид. арк. 33,76 . Тираж 300.
Друк ПП Зволейко Д.Г.
вул. Кн. Коріатовичів, 9; м. Кам'янець-Подільський,
32300, Хмельницька обл., тел. (03849) 3-06-20.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 2276 від 31.08.2005 р.